

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159. 923

ДЬЯКОНОВ Геннадій Віталійович

*доктор психологічних наук, професор кафедри психології освіти та розвитку
Башкирського державного педагогічного університету імені М. Акмулли
(м. Уфа, Росія)*

ПСИХОЛОГІЯ ДІАЛОГУ: ГІПОТЕЗИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті обґрунтовано можливість і продуктивність висунення системи гіпотез емпіричного дослідження феноменів, принципів і механізмів психології діалогу. Розкрито екзистенційно-онтологічний й інтерсуб'єктно-парадигмальний зміст психології діалогу, який є основою нових потенціалів і принципів емпіричного дослідження багатоманітних феноменів і проявів діалогу. Виходячи з екзистенційно-інтерсуб'єктної природи явищ діалогу, показано необхідність і можливість характеристики методології емпіричного діалогічного дослідження у формі системи основних гіпотез. Розкрито загальні принципи емпіричного діалогічного дослідження. Дано системну характеристику кардинально нових особливостей методів емпіричного діалогічного дослідження.

Ключові слова: діалог, інтерсуб'єктність, екзистенція, онтологія, гіпотеза, емпіричне дослідження, недиз'юнктивність, парадигми, методи.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті активно стверджується та розвивається нова галузь психологічної науки – психологія діалогу, що втілює в собі гуманітарно-духовне розуміння людини, її психіки і особистості, закономірностей і механізмів їхнього розвитку.

Психологія діалогу відкриває широкий простір психологічних явищ, принципів і закономірностей, а також можливостей їх розуміння і дослідження. У даний час

очевидним є те, що новизна та різноманіття психологічної феноменології потребують глибокого аналізу та системного осмислення фундаментальних особливостей теорії і методології, емпірики і практики психології діалогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна частина особливостей багатой феноменології і нетривіальної методології діалогу розкриті в працях основоположників філософії і вітчизняної психології діалогу М.М. Бахтіна, М. Бубера, Е. Левінаса, С.Л. Франка, П.О. Флоренського, В.С. Біблера, Г.С. Батищева, Т.А. Флоренської, Г.О. Ковальова, О.Ф. Коп'єва, Г.В. Дьяконова, Г.О. Балла, О.Є. Самойлова, О.Б. Орлова, В.В. Рижова, Л.Г. Дмитрієвої, О.В. Лукьянова тощо.

За останні два десятиліття фронт дослідження теорії, методології, емпірії і практики діалогу швидко розширюється. Однак у більшості робіт розглядаються окремі фрагменти діалогічної реальності, які неповно розкривають цілісну феноменологію діалогу.

Формулювання ідей та завдань статті. Перша ідея даної статті полягає в тому, що осягнення істинної природи психології діалогу можливе на підставі екзистенційно-онтологічного підходу, який розвивається останніми роками [1, 2, 3, 4]. Даний підхід дозволяє відобразити багатогранну феноменологію діалогу і такі його особливості та принципи, як відкритість, інтросуб'єктивність, суб'єктивність, поліфонічність, позазнаходжуваність, антиномізм, органіцизм, двоголосся, контекстуальність, парадоксальність, інтерпретативність (герменевтичність), синергетичність, недиз'юнктивність тощо.

Друга ідея даної статті полягає в тому, що на сучасному етапі досліджень психології діалогу доцільно означити і сформулювати вихідну (і достатньо повну) систему наукових гіпотез про природу діалогу.

В одній із наших робіт ми окреслили основні контури змісту та феноменології психології діалогу через систему теоретичних та методологічних гіпотез [2]. Проте, екзистенційна онтологія психології діалогу має кардинальну новизну і парадигмальну фундаментальність не лише на рівнях теорії та методології, але

й на рівнях емпірико-практичного та методико-прикладного дослідження.

У зв'язку з цим, основна задача даної статті полягає в тому, щоб дати коротку характеристику гіпотез емпіричного та методичного дослідження психології діалогу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з необхідністю представлення достатньо повної системи діалогічних гіпотез емпіричного та методичного дослідження ми пропнуємо базисні формулювання цих гіпотез, не вдаючись до їх розгорнутої характеристики і обґрунтування.

Розглянемо основні гіпотези емпірико-методичного дослідження феноменів діалогу (у формі їх короткої характеристики).

1. Екзистенційно-онтологічна, трансцендентально-духовна природа діалогу передбачає кардинально нову методологію емпіричного дослідження психологічних явищ, що відповідає інтерсуб'єктній парадигмі психологічного пізнання і взаємодії людей.

2. Емпіричне вивчення діалогічних явищ із позицій традиційної – монологічної (лінійно-механістичної, аддитивно-диз'юнктивної, раціонально-каузальної) – методології дослідження дає редуковану та неадекватну картину істинної діалогічної реальності.

Внаслідок цього осягнення діалогічного існування людини та її психічних, душевних і духовних проявів вимагає нетрадиційної – екзистенційно-онтологічної, органічно-духовної – методології розуміння і інтерпретації психодіагностичних феноменів. У її основі лежать такі взаємодоповнюючі принципи, як лінійність – нелінійність, детермінація – свобода, механістичність – органічність, диз'юнктивність – недиз'юнктивність, аддитивність – неаддитивність, раціональність – ірраціональність – трансраціональність, натуральність – парадоксальність, стереотипність – спонтанність, ідентифікація – індивідуація, кооперація – конкуренція тощо.

3. Парадигмальність діалогу в емпіричних дослідженнях проявляється в тому, що діалог втрачає монологічну природу процесу дослідження і виміру, і перетворюється на процес розуміння та інтерпретації (тобто, з суб'єкт-об'єктного впливу діалог перетворюється на суб'єкт-суб'єктну взаємодію). При цьому діалогічне дослідження діалогічних явищ стає не тільки науковим і об'єктивним, але також гуманітарним і суб'єктивним. Це змінює сутнісний характер науково-психологічного дослідження і перетворює його на гуманітарно-творчий процес взаєморозуміння та взаємоінтерпретації, на процес взаємного утвердження людяності учасників діалогу.

4. Внаслідок інтерсуб'єктної парадигмальності діалогічне дослідження психіки і особистості передбачає розробку і застосування нетрадиційних, неklasичних методів науково-психологічного дослідження (які «конгеніальні» природі живого діалогу). Такими виступають методи інтроспекції, наративу, психоаналітичні методи (в широкому сенсі слова), методи невербальної взаємодії, ретроспекції, проєктивні методи психодіагностики, психосемантичні методи, методи психотерапії і консультування тощо. Необхідно відзначити, що діалогічна інтенція суттєво змінює і традиційні методи монологічного дослідження (спостереження, експеримент, анкетування, тестування, бесіда).

5. Виходячи з діалогічного уявлення про три парадигми (і рівні) психологічного дослідження [1; 4] – об'єктну, суб'єктну та інтерсуб'єктну – ми висуваємо положення про такі основні форми психологічного дослідження і практичної дії як психодіагностика, психокорекція і психотерапія.

Діалогічність може бути притаманна всім трьом формам (і рівням) психологічного дослідження – психодіагностиці, психокорекції та психотерапії (консультуванню). Однак, на наш погляд, психодіагностика (традиційного типу) майже завжди монологічна (найменш діалогічна або ж взагалі недіалогічна), психокорекція передбачає актуалізацію деяких діалогічних моментів і процесів, а психотерапія і консультування повністю втілюють діалогічну взаємодію між людьми.

6. Стратегія і способи використання психодіагностики, психокорекції і психотерапії в науково-практичному дослідженні визначаються змістом психологічної проблеми – наукової чи практичної, суб'єктивно-науковими установками дослідника чи практика, а також рівнем компетентності психолога в сферах психодіагностики, психокорекції і психотерапії. Застосування цих трьох форм практичної (чи дослідницької) дії може бути різним залежно від змісту і динаміки діалогічних процесів і методики науково-практичного дослідження і дії.

7. Теоретико-методологічні концепції діалогу володіють значним потенціалом узагальнення і систематизації психологічних явищ і уявлень. Внаслідок цього вони представляють широкі евристичні і змістовні можливості для побудови емпіричних гіпотез і концепцій про зв'язок і взаємовплив численних властивостей, характеристик, особливостей і параметрів особистості, спілкування, груп і колективів.

8. Емпіричні дослідження діалогу актуалізують та продукують проблемні співвідношення і взаємозв'язки між сторонами і фрагментами психічної, особистісної та міжособистісної реальності, і тому, аналіз наукової проблеми в емпіричних дослідженнях діалогічних явищ здійснюється за допомогою «діалогу концепцій і теорій». Крім того, емпіричні дослідження діалогу – актуально і потенційно – виявляють «методологічну різноманітність» відмінних концептуальних уявлень і спонукають дослідника об'єктивувати імпліцитний діалог концепцій в стратегії і процесі психологічного експерименту.

9. Емпіричні дослідження діалогічних явищ мають нову телеологічну установку: важливими стають не цілі дослідження певної реальності, а цілі практичного освоєння чи оформлення особистісної та міжособистісної активності (способів, технологій спілкування, корекції, формування, саморозвитку особистості, індивідуальності). З іншого боку, практичні методи і технології діалогу завжди більшою чи меншою мірою

виступають експериментами – усвідомленими чи неусвідомленими, спеціально побудованими чи такими, що мають спонтанний експериментальний зміст.

10. Стратегії емпіричного дослідження діалогу характеризуються теоретико-методичною недиз'юнктивністю, що полягає у взаємодоповненні (двохголоссі, за М.М. Бахтіним) двох тенденцій: по-перше, в теоретико-методичній інтенційності емпіричних досліджень діалогу і в глибокому й органічному зв'язку з вихідними теоретичними цілями; по-друге, в евристико-конструктивній потенційності діалогічних емпіричних досліджень.

11. Діалогічний підхід до методів емпіричного дослідження відкриває кардинально нові особливості і можливості методів психологічного дослідження (спостереження, експерименту, бесіди, анкетування, тестування, моделювання, гри, тощо), які з об'єктно-сцієнтистських, монологічно-наукових перетворюються на екзистенційно-гуманітарні, інтерсуб'єктно-процесуальні.

12. У діалогічному дослідженні змінюються суть і форми методу спостереження. В традиційному, об'єктно-монологічному дослідженні метод спостереження полягає в навмисному, цілеспрямованому і систематичному сприйнятті психічних явищ, головна задача якого полягає у відображенні, фіксації, реєстрації наявного стану об'єкту. І, хоча, спостереження характеризується певною суб'єктивністю, проте більш важливою умовою його здійснення вважається забезпечення точності (об'єктивності) відображення-копіювання об'єкта суб'єктом.

У діалогічному дослідженні спостереження набуває кардинально нових рис і особливостей. Якщо в «простому», об'єктивно-монологічному спостереженні вплив суб'єкта розглядається як негативний артефакт, який знижує «точність» спостереження, то в діалогічному спостереженні міжсуб'єктна взаємодія задає горизонти суб'єктивно-сміслового розуміння події, що сприймається, і тому відіграє принципово важливу роль. Внаслідок цього діалогічне спостереження стає «таким,

що співчуває», «причетним» (за М.М. Бахтіним), тобто співчуваючим, інтерпретуючим, розуміючим, проникаючим, осягаючим, і наближається до тієї сторони життя людини, яку С.Л. Рубінштейн назвав спогляданням [5]. Таким чином, діалогічне спостереження – це екзистенційно-онтологічне сприйняття і переживання людини і світу, тобто розуміюче, «причетне» споглядання.

13. Вельми цікаво і принципово важливо те, що інтерсуб'єктно-діалогічне розуміння спостереження органічно пов'язане з самоспостереженням, оскільки поряд із проявами психіки і поведінки інших людей у феноменологічному полі сприйняття суб'єкту неминуче опиняються явища власної свідомості. Більше того, правильним є і зворотнє твердження, оскільки при діалогічному підході процес самоспостереження імманентно перетворюється також на процес споглядання і рефлексії психіки, поведінки, почуттів і вчинків інших людей, тобто, на процес спостереження.

14. У діалогічному дослідженні суттєво змінюються зміст і процедура анкетування, яке виявляє радикальні відмінності від традиційно-монологічного анкетування за своєю сутністю, змістом, формами організації, способами здійснення, обробки і інтерпретації результатів досліджень. Відмінності діалогічного анкетування втілені в таких його нових принципах як проблемність і проєктивність, метафоричність і суб'єктивність формулювань, альтернативність і множинність виборів, композиція і дизайн анкети, індивідуація і довірливість (конфіденційність), науковість – зворотній зв'язок – консультування, теоретичність – емпіричність, діагностика – навчання, експериментальність – подієвість (як аналоги штучності – істинності, реальності), неоцінковість та індивідуалізація зворотного зв'язку, діагностичність – квазідіагностичність – фасцинативність, складність (як реальність) і проблемність тощо.

15. Діалогічний підхід в емпіричному дослідженні відкриває кардинально нові можливості і особливості методу тестування як нового класу стратегій і способів психодіагностики,

заснованих не на речено-атрибутивному уявленні про сутність і властивості людини, а на розумінні їхньої інтенційно-процесуальної, недиз'юнктивно-холістичної, духовно-діалогічної природи.

Діалогічне тестування поєднує в собі антиномічну недиз'юнктивність тестування як об'єктно-річового виміру і тестування як інтерсуб'єктного дослідження і експерименту. Внаслідок цього діалогічне тестування природно стає реальною подією експериментально-діалогічної взаємодії двох співучасників (спів-суб'єктів) процесу тестування, яке здійснюється за участю і допомогою третього співучасника – експериментатора, який знаходиться в позиції експериментальної позазнаходжуваності.

Якщо в традиційному тестуванні досліджувані виступають об'єктами, а дослідник – суб'єктом, то в діалогічному тестуванні обидва (чи один) співучасника (досліджувані) виступають суб'єктами, а експериментатор є не монологічним суб'єктом (як організатором, експертом і суддею), а діалогічним суб'єктом тестування. У даній якості діалогічний психодіагност виступає як фасилітатор (суб'єкт непрямой мотивації), як позазнаходжуваний суб'єкт прийняття і розуміння співучасників (і їх взаємодії), як недирективний модератор поведінки і суб'єкт інтерпретації результатів тестування.

У процесі діалогічного тестування змінюються етичні та екологічні умови взаємодії, адже вони втрачають характер абсолютно-безумовних, нормативно-оцінних імперативів і регуляторів, і стають релятивно-процесуальними і ціннісно-культуральними умовами здійснення вільно-відповідальних і духовно-унікальних вчинків. Тут локус подієвості, відповідальності і взаємозалежності учасників діалогічного тестування переміщується з суб'єкта-експериментатора на співучасників тестово-діалогічної взаємодії.

16. Можна виділити дві основні форми діалогічного тестування: інтерактивне та ігрове.

Сенс інтерактивного тестування полягає в тому, що зміст і процедура об'єктивної психодіагностики доповнюються новими

властивостями і принципами (асоціативність, метафоричність, вибірковість, незавершеність, контекстуальність, холістичність, антиномічність, відкритість тощо), внаслідок цього діалогічне тестування перетворюється на подію процесуально-інтерактивної та суб'єктивно-сислової діагностики.

Різновидом інтерактивного тестування виступають проєктивні методи психодіагностики, в їхній основі лежать багато властивостей і принципів інтерактивної психодіагностики (перераховані вище).

Новою формою психодіагностики виступають методи ігрової діалогічної діагностики, яка здійснюється у формі ігрової взаємодії учасників (партнерів, гравців), за процесом і результатом якої здійснюються тестові оцінки і загальні висновки про психологічні особливості індивідів, які тестуються. Багато форм ігрової діалогічної психодіагностики передбачають чи вимагають комп'ютерного забезпечення ігрового процесу і електронної фіксації показників і результатів ігрової взаємодії. При цьому в ігровій діалогічній діагностиці реалізується не «діалог людини з комп'ютером», а «діалог людини з людиною», який здійснюється за допомогою комп'ютерно-електронних засобів моделювання гри і психодіагностики.

17. Центральне місце серед методів діалогічного емпіричного дослідження займає діалогічний експеримент, який найбільш ємно та багатомірно втілює в собі принципів особливості діалогічних методів емпіричного психологічного дослідження і їх відмінності від традиційно-монологічних методів дослідження. З методологічної точки зору багато характерних принципів і особливостей психологічного експерименту мають парадоксальний характер.

Розглянемо основні положення, що стосуються особливостей і принципів діалогічного експерименту.

18. Одна з цих особливостей полягає в тому, що – відповідно до принципів діалогічної парадоксальності – даний тип психологічного експерименту виступає не як експеримент, а

як фрагмент і подія істинного життя його учасників (і експериментатора), які розгортаються в певних умовах.

19. На перший погляд, у формально-діалогічній характеристиці форм і видів діалогічного експерименту можна було б використати класифікацію форм і видів традиційного психологічного експерименту і розглядати такі види діалогічного експерименту як природний і лабораторний, констатуючий і формуючий, безпосередній і опосередкований, навчаючий – виховуючий – розвивальний, ігровий і комп'ютерний тощо.

Однак внаслідок недиз'юнктивності та парадоксальності феномену діалогу кардинальні і констатуючі особливості діалогічного експерименту такі, що співвідношення між багатьма його формами і видами виступають недиз'юнктивними (тобто, взаємоперетікаючими, нечіткими, розмитими) і релятивними (тобто, нестійкими і залежними від будь-яких змін їх протікання та умов здійснення).

20. Складно розділити природний та лабораторний діалогічний експеримент, якщо головну роль у діалогічних взаємодіях відіграють екзистенційно-сміслові процеси і трансформації, а місце і умови їх протікання і проведення (натура, природа чи соціум, лабораторія) – це другорядні фактори спів-буття учасників діалогу.

Неясно також, чи є сенс протиставляти «природний діалог» і «неприродний діалог», адже неприродний діалог – це імітація діалогу чи просто монолог. Стосовно діалогу проблематичним стає положення про те, що діалогічний експеримент може бути лабораторним, оскільки діалогічну «лабораторність» неможливо однозначно пов'язати ні з ознакою «кімнатності», ні з «приладами та апаратурою», ні з «інструментальністю», ні з «комп'ютерністю» тощо.

Чи можливо говорити про природність чи лабораторність діалогічного експерименту в таких формах спілкування як «церковне», «ритуальне», «сакральне», «медитативне», «проповідницьке», «естетично-творче», «молитовне» тощо? Фактично, тут іде мова про численні соціопсихокультурні

хронотопи спілкування та діалогу, аніж про об'єктно-визначені інваріантно-стійкі форми природності та лабораторності. Перераховані діалогічні хронотопи форм спілкування і життя з очевидністю демонструють, що все їхнє різноманіття не вкладається в сциєнтистську логіку протиставлення природного і лабораторного діалогічного експериментування.

Може здатися, що діалогічний лабораторний експеримент можливо було б назвати штучним експериментом, тобто, діалогічним експериментом, який відбувається в штучно заданих умовах. Однак стосовно діалогічної взаємодії проблематичним є розрізнення «природних» і «штучних» умов діалогічного спілкування, оскільки люди можуть поводитись вельми неприродно в «природних» умовах, і, навпаки, можуть почувати себе повністю «природно» в ніби-то «штучних» умовах міжлюдського спілкування і взаємодії.

21. Традиційна відмінність констатуєчого та формуючого експерименту в методології діалогічного дослідження стає також неоднозначною. Діалогічний експеримент, будучи екзистенційним проявом людської реальності, навіть у його констатувальній формі вже містить в собі вихідні «процесуально-інобуттєві» інтенції, тобто інтенції формуючого експерименту – розвиваючого, навчаючого, виховуючого, самонавчаючого, самовиховуючого.

22. Ще одна особливість екзистенційно-онтологічного розуміння діалогічного експерименту полягає в тому, що діалогічне спілкування і взаємодія виступають актом, фрагментом реального життя (тобто, вони експериментальні), а в іншому випадку вони не діалогічні, а монологічні.

Якщо з монологічно-сциєнтистської точки зору експериментальність та експерієнтальність людського спілкування розділені, розрізнені і протиставлені, то, з екзистенційно-діалогічної точки зору, вони виступають двома сторонами однієї медалі, «двома виглядами» однієї реальності, двома «голосами» антиномічно цільної реальності людського буття. Звідси витікає, що будь-яка діалогічна взаємодія виступає

експериментом нового, більш глибокого екзистенційно-онтологічного типу, а саме експериментальним експериментом.

23. У діалогічному експерименті зв'язок і співвідношення між залежними і незалежними змінними стає складним, багатомірним, реверсивним, поліфонічним. Змінюється і саме поняття змінної, оскільки змінні тепер втрачають свою постійність (та уявну об'єктність-натуральність), вони з'являються, змінюються, перетворюються на щось інше чи зникають. Відповідно суттєво – процесуально – змінюються і залежності між ними в діапазоні від спонтанно-біфуркаційного породження – через залежності детермінаційного (лінійного, але частіше – нелінійного) характеру – до аутокаузальності (самодетермінації, самопородження і самозміни).

24. На відміну від експерименту традиційного типу, в діалогічному експерименті цільова установка втрачає свою попередню визначеність і однозначність, адже замість простежування взаємозв'язку змінних (незалежних і залежних) на перше місце виходить споглядання і інтерпретація процесів породження і якісних перетворень, процесуальних змін в поліфонійній тканині діалогічної події, що випущена на свободу експериментатором.

25. Діалогічний експеримент «позазнаходжуваний» (за М.М. Бахтіним) по відношенню до багатьох форм недіалогічного спілкування і експериментальної взаємодії людей, адже діалог – це не інтерв'ю, яке будується за заданою формою об'єктного діалогу; це не бесіда, яка передбачає цільову установку і розвивається як одностороння маніпуляція; це не гра, де взаємодія між людьми протікає за певними правилами; насамкінець, це не соціальна інтеракція, що здійснюється для досягнення певного результату.

Діалогічний експеримент – це вільна та глибока людська взаємодія, що може проявлятися в різних формах: відвертій дружній розмові, де мова йде про особистісні взаємовідносини; безмовної емоційно-душевної єдності матері та немовляти; вільної творчої дискусії чи обговорення проблемної ситуації; відвертій сповіді та особистих визнань, що

спонтанно виникають в ході міжособистісного спілкування; страсної проповіді, що гранично оголює особистісну позицію суб'єкта і відкриває його до глибокого контакту з іншими людьми тощо.

Усі ці форми діалогу внутрішньо протирічні і парадоксальні: вони мають певну цільову інтенцію, проте в той же час є свободним і спонтанним спілкуванням; вони є живим і безпосереднім спілкуванням і, в той же час, вони опосередковані певними умовами і засобами спілкування; вони є природним проявом експеріентальності людини, тобто глибини і повноти її поточного життєвого досвіду, але, в той же час, вони містять в собі позазнаходжувані-інобуттєві інтенції, що перетворюють їх на суб'єктно-інтерсуб'єктний експеримент.

26. Діалогічний експеримент близький за своєю суттю до феноменів і форм людської гри, мета якої полягає в самій грі. І, якщо гри притаманна цільова аутокаузальність, то діалогу властива смислова аутодетермінація, оскільки смислом діалогічного експерименту є сам діалогічний експеримент.

У цілому, нам представляється, що теоретичне та методологічне дослідження категрої діалогу, експерименту і гри відкриває можливості осягнення глибинних і сутнісних особливостей як багатообразних форм діалогу, так і різноманітних проявів гри.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Закінчуючи дану роботу, що присвячена первинному опису гіпотез емпіричного дослідження глибокої і багатой феноменології діалогу, необхідно відмітити наступне.

По-перше, розвиток діалогічних досліджень психічного, особистісного і духовного буття людини вимагає теоретико-методологічного аналізу методів емпіричного вивчення діалогічних явищ.

По-друге, теоретичний аналіз і конструювання методів емпіричного дослідження діалогічних явищ актуальні і необхідні не лише для вирішення методико-практичних задач діалогічних досліджень, але і для розвитку теорії і методології

діалогічної реальності як нового простору явищ психодуховного буття людини.

Найближчі перспективи розвитку методики емпіричних досліджень психології діалогу полягають в «двоголосому» поєднанні розвитку теорії і методології діалогу, і в розробці та обґрунтуванні нових форм і методів емпіричних діалогічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Дьяконов Г.В. Основы диалогических подхода в психологической науке и практике / Г.В. Дьяконов. – Кировоград : РИО КГПУ, 2007. – 847 с.

2. Дьяконов Г.В. Теоретические гипотезы психологии диалога / Г.В. Дьяконов // Психология третьего тысячелетия: I-я Международная научно-практическая конференция: сборник материалов. – Дубна: Международный университет природы, общества и человека «Дубна», 2014. – С. 47–50.

3. Дмитриева Л.Г. Представление о диалоге в зависимости от когнитивного стиля / Л.Г. Дмитриева // Личность в профессионально-образовательном пространстве // Материалы XIII Всероссийской научно-практической конференции / науч. ред. Э.Ф. Зеэр; Д.П. Заводчиков. – Екатеринбург : Изд-во РГППУ, 2014. – С.21–28.

4. Ковалев Г.А. Психология воздействия: автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. психол. наук: спец. 19.00.01. «Общая психология, история психологии» / Г.А. Ковалев. – М. : Изд-во НИИ ОПП АПН СССР, 1991. – 51 с.

5. Рубинштейн С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн // Проблемы общей психологии. Отв. ред. Е.В. Шорохова. – М. : Педагогика, 1976. – С. 253–382.

Г.В. Дьяконов

ПСИХОЛОГИЯ ДИАЛОГА: ГИПОТЕЗЫ ЭМПИРИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье обосновывается возможность и продуктивность предложенной системы гипотез эмпирического исследования феноменов, принципов и механизмов психологии диалога. Раскрыто экзистенциально-онтологическое и интересубъектно-парадигмальное содержание психологии диалога, который является основой новых потенциалов и принципов эмпирического исследования многообразных феноменов и проявлений диалога. Исходя из экзистенциально-интерсубъектной природы явлений диалога, показана необходимость и возможность характеристики методологии

эмпирического диалогического исследования в форме системы основных гипотез. Раскрыто общие принципы эмпирического диалогического исследования. Дана системная характеристика кардинально новых особенностей методов эмпирического диалогического исследования.

Ключевые слова: диалог, интерсубъектность, экзистенция, онтология, гипотеза, эмпирическое исследование, недизъюнктивность, парадигмы, методы.

G. Diakonov

THE PSYCHOLOGY OF DIALOG: HYPOTHESES OF EMPIRICAL RESEARCH

Article deals with the grounding of possibility and productivity of the system of hypotheses of empirical research of phenomena, principles, and mechanisms of the psychology of dialog. The existential-ontological and intersubjective-paradigm content of the psychology of dialog, which is considered to be a ground of the new potentials and principles of empirical investigation of multidimensional phenomena and displays of dialog, is revealed. Grounding on existential-intersubjective nature of dialog it has been shown the necessity and possibility of application of methodology of empirical dialogical research in the form of main hypotheses. The main principles of empirical dialogical investigation are described. The system characteristic of the brand new methods of empirical dialogical research is proposed.

Key words: dialog, intersubjectivity, existence, ontology, hypothesis, empirical research, paradigms, methods.

Переклад з російської Лаврінєнка В.А.

Надійшла до редакції 31.05.2015 р.